

Краснов Є. В.,
канд. юрид. наук, доц. кафедри трудового права та права
соціального забезпечення Національного університету «Одеська
юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

ВРАХУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВИ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ РОЗМІРІВ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРАКТИКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ)

З прийняттям Конституції в Україні почався новий етап розвитку правовідносин у сфері соціального захисту. Так, статтею 1 Основного закону проголошено, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Проте зазначене положення є загальним, вступним. Справжнім же показником соціальної спрямованості держави є закріплення у ст. 46 Конституції права громадян на соціальний захист, оскільки у соціальній державі соціальний захист є невід'ємним правом людини та похідним від права на життя.

Статтею 46 Конституції України, яка є основоположною для розуміння змісту соціального захисту, закріплено право громадян на соціальний захист, що включає в себе право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Частина третя даної статті вказує, що пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Крім статей Конституції, які безпосередньо закріплюють права людини та громадянина у сфері соціального захисту, не менше значення мають загальні конституційні гарантії, які забезпечують реалізацію цих прав. Саме тут постає питання про можливість встановлення розмірів соціальних в залежності від фінансових можливостей держави, а також як це співвідноситься зі ст. 22 Основного закону, де визначено, що конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, а при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Ця норма згідно зі

ст. 8 Конституції має найвищу юридичну силу і є нормою прямої дії та, відповідно, не може ігноруватися з тієї причини, що суперечить міжнародному договору або практиці Європейського суду.

Конституційний Суд у Рішенні від 11 жовтня 2005 року № 8-рп роз'яснив, що пільги, компенсації, гарантії є видом соціальної допомоги і необхідною складовою конституційного права на достатній життєвий рівень, тому звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за статтею 22 Конституції не допускається. На неприпустимість звуження або припинення витрат з бюджетів усіх рівнів на пенсії, соціальні послуги і допомогу, які є основним доходом малозабезпечених громадян, Конституційний Суд України вказав також у Рішенні від 20 березня 2002 р. № 5-рп/2002. Таким чином, проаналізувавши зазначені рішення, можна зробити висновок, що Конституційний Суд дотримується позиції, відповідно до якої не допускається звуження соціальних прав громадян. Зокрема, рівень соціальних пільг та інших виплат має відповідати встановленим стандартам.

Проте аналіз практики Конституційного Суду України дає можливість зробити висновок про неоднозначність позиції органу конституційної юрисдикції щодо співвідношення розміру соціальних виплат з фінансовими можливостями держави.

Так, у Рішенні від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001 Конституційний Суд України звертає увагу на те, що, «право на пенсію, її розмір, суми названих виплат можна пов'язати з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами, фінансовими можливостями держави у той чи інший період її розвитку...». Крім того, у Рішенні від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008 Конституційний Суд України вказав, що «види і розміри соціальних послуг та виплат потерпілим, які здійснюються і відшкодовуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, встановлюються державою з урахуванням її фінансових можливостей».

В Рішенні Конституційного Суду України від 25 січня 2012 р. констатується, що «однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України».

Також, згідно зі ст. 22 Загальної декларації прав людини розміри соціальних виплат і допомоги встановлюються, виходячи з фінансових можливостей держави. Отже, ратифікувавши даний документ, Україна погодилась, що принцип відповідності соціального забезпечення ресурсам держави має значення міжнародного стандарту у сфері соціального захисту людини.

Таким чином, виходячи з наведеного, можна зробити висновок, що відповідно до міжнародних стандартів рівень соціального забезпечення визначається, виходячи з реальних можливостей кожної держави, при дотриманні тенденції до поступового підвищення системи соціального забезпечення на більш високий рівень.

Як бачимо, Конституційний Суд України не виробив однозначної позиції з даного приводу, а тому постає необхідність проаналізувати дане питання детальніше.

Розглядаючи питання, чи повноважна держава встановлювати міст та обсяг соціальних виплат залежно від її соціально-економічних можливостей, в контексті положень статті 1, частин першої, третьої статті 95 Конституції України у системному зв'язку з положеннями статті 3, частини першої статті 17, частини третьої статті 22, статті 46 Основного Закону України, слід зазначити, що однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносупільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами. При цьому рівень державних гарантій права на соціальний захист має відповідати Конституції України, а мета і засоби нарахування соціальних виплат та допомоги – принципам пропорційності і справедливості.

Відповідно до ст. 95 Конституції, бюджетна система України ґрунтується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Виключно законом про Державний бюджет України вичаються будь-які видатки держави на загальносупільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків. Держава прагне до балансованості бюджету України.

Положення частини третьої статті 95 Конституції України, згідно з яким держава прагне до збалансованості бюджету України, Конституційний Суд України (п. 3.3. мотивувальної частини Рішення № 26-рп/2008 від 27 листопада 2008 року) розглядає як

намагання держави при здійсненні бюджетного процесу дотримуватися рівномірного співвідношення між доходною та видатковою частинами Державного бюджету України.

Враховуючи наведене вище, можна стверджувати, що частини третя статті 95 Конституції України у системному зв'язку з частиною другою цієї статті, статті 46 Конституції України відображає намагання держави при визначенні законом про Державний бюджет України доходів і видатків та прийнятті законів, інших нормативно-правових актів, які можуть вплинути на доходи і видаткову частини бюджету, дотримуватися рівномірного співвідношення між ними та обов'язок на засадах справедливого, неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами враховувати загальносуспільні потреби, необхідність забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя.

Таким чином, доцільно зробити висновок, що одним із принципів бюджетної системи України, визначених Бюджетним кодексом України, є принцип збалансованості, виходячи з якого повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період.

На нашу думку, встановлення розмірів соціальних виплат без урахування фінансових можливостей держави призведе до розбалансованості бюджетів усіх рівнів, до виникнення значної заборгованості із виплати пенсій, державних допомог тощо, і, як наслідок, до соціальної напруги у суспільстві.

Кульчицька О. І.

канд. юрид. наук, доц. кафедри трудового,
аграрного і екологічного права

Львівського національного університету

імені Івана Франка

(м. Львів, Україна)

ДО ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СТАЖУ РОБОТИ

Однією із передумов реалізації права на спеціальну пенсію є наявність спеціального стажу роботи. Спеціальний стаж є правостановлюючим юридичним фактом для виникнення права на спеціальну пенсію. Поза тим, спеціальний стаж роботи є підставою виплати надбавки за вислугу років.